

Viite: Lausuntopyyntö (OM 13/41/2014)

Eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpano

1. Aluksi

Hovioikeudelta on pyydetty lausuntoa eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin täytäntöönpanosta. Ehdotuksessa direktiivin täytäntöönpanotavaksi on valittu niin kutsuttu sekamuotoinen voimaansaattamismenettely. Direktiivin lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset säädettäisiin suoraan lakina noudatettavaksi. Lisäksi erilliseen täytäntöönpanolakiin sisältyisivät säännökset siltä osin kuin direktiivi vaatisi erillistä menettelyyn tai asiasisältöön liittyvää kotimaista lainsäädäntöä. Toinen vaihtoehto olisi ollut se, että direktiivin sisältö implementoitaisiin erillisellä lainsäädännöllä. Tällainen sääntely ei välttämättä johtaisi soveltajan kannalta selkeämpään lopputulokseen kuin nyt valittu implementointitapa. Valitun sääntelytavan asianmukaisuus jää viime kädessä eduskunnan perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.

Hovioikeus esittää jäljempänä joitakin huomioita siltä osin kuin tutkintamääräyksen voimaansaattamisella on vaikutusta erityisesti yleisten tuomioistuinten toimintaan.

2. Tutkintamääräyksen antaminen ja täytäntöönpano

Direktiivin 2 artiklan c ja d kohdissa määritetään se, mikä viranomainen on toimivaltainen antamaan tutkintamääräyksen tai panemaan täytäntöön toisesta jäsenvaltiosta tulevan tutkintamääräyksen. Lähtökohtana on, että Suomesta toiseen jäsenvaltioon tehtävän tutkintamääräyksen harkitsee ensin se viranomainen, jonka toimivaltaa kyseisen tutkintatoimenpiteen tekeminen Suomessa kuuluu. Direktiivin 2 artiklan c kohdan mukaan tutkintamääräyksen tulee vahvistaa kuitenkin tuomioistuin tai syyttäjä, jos kysymyksessä on esimerkiksi poliisi tai tulliviranomainen. Ehdotetun täytäntöönpanolain 19 §:n mukaan Suomesta tehtävän tutkintamääräyksen vahvistaa syyttäjä. Syyttäjän valitseminen tutkintamääräyksen antajaksi on pidettävä perusteltuna, kun otetaan huomioon se, että tutkintamääräyksen antaminen pääsääntöisesti tapahtuu esitutkinnan aikana ja on osa rikoksen tutkintaa. Syyttäjä tarvitsee lähtökohtaisesti tutkintamääräyksen antamisen pohjaksi sen tahon päätöksen, joka kansallisesti voi kyseisen tutkintatoimenpiteen päättää tehtäväksi. Toimivaltainen taho vaihtelee suoritettavan toimenpiteen mukaan ja voi olla tietyissä tilanteissa esimerkiksi tuomioistuin. Tällöin tutkintamääräyksen antaminen edellyttää pohjaksi tuomioistuimen päätöstä suoritettavasta toimenpiteestä. Tutkintamääräyksen antamiseen liittyvä menettely ja toimivaltainen viranomaisilmenevät riittävän selvästi täytäntöönpanolain säännöksistä.

Direktiivin 2 artiklan d kohdassa on määräys täytäntöönpanoviranomaisesta eli siitä, mikä taho laittaa toisesta jäsenvaltiosta Suomeen tulevan tutkintamääräyksen täytäntöön. Direktiivin mukaan täytäntöönpanoviranomaisella tarkoitetaan viranomaista, jolla on toimivalta tunnustaa eurooppalainen tutkintamääräys ja varmistaa sen täytäntöönpano tämän direktiivin ja vastaavassa kansallisessa tapauksessa sovellettavien menettelyjen mukaisesti. Ehdotetun täytäntöönpanolain 5 §:n mukaan täytäntöönpanoviranomaisia olisivat poliisi-, tulli- ja rajavartiolaitoviranomaiset. Lisäksi täytäntöönpanoviranomaisia olisivat Helsingin käräjäoikeus ja Helsingin käräjäoikeuspiirin kihlakunnansyyttäjät. Perusteluissa on mainittu (s. 78), että yhteydenpito voisi tapahtua keskusrikospoliisin kautta ja tämä voisi koskea myös Suomesta lähteviä tutkintamääräyksiä. Perusteltua onkin, että yhteydenpito Suomeen ja Suomesta toiseen jäsenvaltioon tapahtuisi yhden viranomaisen eli keskusrikospoliisin kautta, jolloin menettelytavat pyynnön tekemisessä ja erityisesti Suomeen tulevan tutkintamääräyksen täytäntöönpanon osalta olisivat mahdollisimman yhdenmukaiset. Silloin, kun tutkintatoimenpiteen konkreettinen täytäntöönpano tapahtuisi käräjäoikeudessa, määräyksen täytäntöönpanosta myös huolehtisi Helsingin käräjäoikeus. Myös tätä järjestelyä on pidettävä tarkoituksenmukaisena.

3. Täytäntöönpanosta kieltäytyminen

Tutkintamääräyksen antaminen perustuu siihen lähtökohtaan, että toisessa jäsenvaltiossa on vireillä rikosoikeudellinen menettely, jossa tarvitaan toisen jäsenvaltion apua. Tällöin tutkintaa suorittava valtio antaa tutkintamääräyksen ja se pannaan täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa. Täytäntöönpano perustuu vastavuoroiseen tunnustamiseen eli täytäntöönpanon suorittava valtio voi kieltäytyä täytäntöönpanosta ainoastaan direktiivin 11 artiklassa erikseen luetelluissa tilanteissa.

Direktiivin 11 artiklassa on lueteltu täytäntöönpanosta kieltäytymisen perusteet. Artiklan h kohdan mukaan täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä, jos eurooppalaisessa tutkintamääräyksessä mainitun tutkintatoimenpiteen käyttö on täytäntöönpanovaltion kansallisen lainsäädännön mukaan rajoitettu rikosten luetteloon tai luokkaan taikka rikoksiin, jotka ovat rangaistavia tietyn kynnyksen ylittävällä rangaistuksella. Ehdotetun täytäntöönpanolain 7 §:n mukaan Suomeen toimitettu täytäntöönpanomääräys pannaan täytäntöön noudattaen Suomessa voimassa olevaa lain mukaista menettelyä. Tämä tarkoittaa sitä, että täytäntöönpanon yhteydessä toimenpiteen laillisuus arvioidaan tapaukseen sovellettavaksi tulevan kansallisen lain säännösten perusteella. Jos toimenpide vaatii esimerkiksi tuomioistuimen luvan Suomessa, täytäntöönpanon yhteydessä tällainen tuomioistuimen lupa tulee täytäntöönpanomääräyksen lisäksi hankkia.

Tutkintamääräyksen täytäntöönpano perustuu tutkintamääräyksessä annettuihin tietoihin. Vastavuoroisen tunnustamisen periaate edellyttää sitä, että annettujen tietojen osalta luotetaan pyynnön esittäneen valtion kirjauksiin. Tilanne voi olla kuitenkin sellainen, että pyynnön esittäneessä valtiossa toimenpiteen suorittamisen kynnyks voi olla erilainen kuin Suomessa. Täytäntöönpano Suomessa noudattaa kuitenkin kansallista lakia, joten täytäntöönpanossa voi syntyä tilanne, että tutkintamääräyksessä esitettyä toimenpidettä ei voida panna täytäntöön Suomessa. Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen vuoksi tällaisia tilanteita pitäisi kuitenkin mahdollisuuksien mukaan välttää ja pyytää tarvittaessa lisäselvitystä pyynnön esittäneeltä jäsenvaltiolta.

Tutkintamääräyksen tunnustamisen ja täytäntöönpantavuuden harkitsee ensivaiheessa se kansallinen viranomainen, jonka toimivaltaan määräyksen täytäntöönpano kuuluu. Tämä viranomainen voi olla esitutkintaviranomainen, syyttäjä tai tuomioistuin tilanteesta riippuen. Täytäntöönpanolain 6 §:n mukaan täytäntöönpanosta kieltäytyminen on saatettava Helsingin kärjäoikeuden ratkaistavaksi, jos kieltäytymistä ei ole tehty kärjäoikeudessa. Kärjäoikeuden harkinta kieltäytymisestä päättämisen yhteydessä on omiaan yhdenmukaistamaan tulkin-takäytäntöjä mahdollisissa kieltäytymistilanteissa. Ehdotuksen mukaan tällaiseen kärjäoi-keuden päätökseen ei saa kuitenkaan hakea muutosta, joten ylempien tuomioistuinten ratkai-suja kieltäytymisperusteista ei saada. Muutoksenhakukieltoa on perusteltu kansainvälisen oi-keusavun luonteella, jossa kysymys on valtioiden välisestä yhteistoiminnasta ja että uuden oikeusapupyynnön esittäminen on aina mahdollista. Nyt kysymys on kuitenkin lähtökohtai-sesti vastavuoroiseen tunnustamiseen perustuvasta viranomaisten välisestä toiminnasta, jossa kieltäytymisperusteiden soveltaminen tulisi olla oikeudellisesti perusteltua. Hovioikeus kat-soo, että muutoksenhakukysymystä tulisi tältä osin vielä harkita ja arvioida, olisiko kärjäoi-keuden täytäntöönpanon kieltävästä ratkaisusta mahdollista valittaa tai kannella hovioikeu-teen niin, että määrääjat ovat hyvin lyhyet jolloin hovioikeuden ratkaisu on nopeasti annetta-vissa.

4. Videoyhteyden avulla tapahtuva kuuleminen

Direktiivin 24 artiklassa ovat määräykset todistajien ja asiantuntijoiden sekä vastaajan video-kuulemisesta. Epäillyn videokuuleminen edellyttää epäillyn suostumusta eikä kuuleminen saa olla vastoin täytäntöönpanovaltion lainsäädännön peruseriaatteita. Täytäntöönpanolain 13 §:ssä on ehdotettu, että videoneuvottelua käyttäen voidaan kuulla myös vastaajaa, jos vas-taaja siihen suostuu ja jos olosuhteet ovat sellaiset, että videoyhteydellä tapahtuva kuulemi-nen ei vaaranna vastaajan oikeusturvaa.

Hovioikeus toteaa, että oikeudenkäynnissä on lähtökohtaisesti erotettava henkilökohtaisen läsnäolon vaatimus ja toisaalta se, miten kuuleminen yksittäisessä tapauksessa voidaan suo-rittaa. Voimassa olevaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin ei sisälly sellaista säännöstä, jossa vastaajan henkilökohtainen läsnäolovaatimus voitaisiin katsoa täyttyvän vi-deoyhteyden välityksellä. Audiovisuaalisen tekniikan kehittyminen ja nykyajan oikeudenhoi-don tarpeet edellyttävät, että videoyhteyden avulla tapahtuva kuuleminen täyttää myös hen-kilökohtaisen läsnäolon vaatimuksen. Videoyhteyden käyttöä tulisikin suosia tilanteissa, jos-sa se ei loukkaa vastaajan oikeusturvaa. Ehdotetun täytäntöönpanolain lisäksi tässä samassa yhteydessä tulisi siksi täydentää myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun sääntelyä ja täsmentää ne kriteerit, jolloin rikosasian vastaaja voi osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä.

5. Muutoksenhaku

Täytäntöönpanolain 17 §:n muutoksenhakua koskevan ehdotuksen mukaan muutoksenhaku voi koskea konkreettista täytäntöönpanotoimintaa eli sitä esitutkintalain tai pakkokeinolain taik-ka muun lain nojalla suoritettavaa toimenpidettä. Muutoksenhaku voi koskea myös tutkinta-määräyksen tunnustamiseen ja täytäntöönpanoa koskevaa päätöstä. Muutoksenhaku tutkinta-määräyksen tunnustamisessa ja täytäntöönpanossa on mahdollista vasta siinä yhteydessä, kun itse suoritettuun toimenpiteeseen haetaan muutosta. Muutoksenhaun sitominen molem-pien osakysymysten kohdalla suoritettuun toimenpiteeseen, on lähtökohtaisesti perusteltua. Tällöin yksittäisessä tapauksessa tilanne voi olla kuitenkin se, että toimenpide on suoritettu

ja aineisto luovutettu pyynnön esittäneeseen valtioon ja vasta myöhemmin ratkaistaan kysymys siitä, olisiko täytäntöönpanoon saanut ylipäätään ryhtyä. Pääasiaa koskevassa prosessissa voi sitten tulla ratkaistavaksi aineiston hyödyntämiseen liittyviä kysymyksiä.

Toinen vaihtoehto olisi se, että tunnustamisesta ja tutkintamääräyksen täytäntöönpantavuudesta saisi hakea muutosta erikseen ennen kuin konkreettinen toimenpide suoritetaan. Tällainen menettely kuitenkin viivästyttäisi toimenpiteen suorittamista, jos samalla toimenpiteen suorittaminen edellyttäisi lainvoimaista päätöstä tunnustamisen ja täytäntöönpantavuuden osalta. Jos toimenpiteen suorittaminen olisi mahdollista muutoksenhausta huolimatta, erillisen muutoksenhaun hyödyt käytännössä menetettäisiin. Muutoksenhakua koskeva ehdotus on siten perusteltu.

Presidentti

Mikko Könkkölä